

DISKUSIA O PROBLÉMOCH ESTETIKY V SSSR

V 1. čísle časopisu *Voprosy filosofii* 1961 začal známy literárny vedec J. E. Elsberg kritickú kampaň proti novým názorom v súčasnej sovietskej estetike článkom *Scholastické koncepcie*. Ide hlavne o práce L. N. Stoloviča, V. V. Vanslova, V. Tasalova, S. Goldentricha a i., ktoré sú v prekladoch známe aj u nás.*

Kritik útočí na samotné metodologické východisko týchto prác a kvalifikuje ich ako scholastické. Scholasticnosť vidí v tom, že podľa jeho názoru spomínaní autori nie dosť kotvia v súčasnosti, málo sa opierajú o konkrétny výskum a nemajú dostatočný kontakt s umenovednými disciplínami. Vytvárajú si abstrakcie, ako napríklad „estetické vlastnosti“, „estetické vzťahy“ ap., a nepokladajú ich za prostriedky poznania skutočnosti, ale stotožňujú ich so samotnou skutočnosťou. Tieto negatívne črty nachádzajú najmä v Stolovičovej práci *Estetično v skutočnosti a v umení*.

Elsberg zameriava svoju kritiku hlavne na základnú tézu kritizovaných prác. Ide o názor, podľa ktorého estetické kvality (krása, ošklivosť a i.) sú kvalitami osobitného druhu a nemožno ich stotožňovať s kvalitami fyzikálnymi a fyziologickými, ako sú farby, tvary, veľkosť, chuťové kvality ap. Tieto kvality sa líšia od tzv. primárnych a sekundárnych kvalít tým, že sú spoločenskej alebo presnejšie antroposociálnej povahy. To znamená, že o este-

tických kvalitách môžeme hovoriť len vo vzťahu k človeku, hovorí o estetické do vzniku človeka nemá zmysel. To platí nielen o estetických kvalitách ľudských výtvorov, ale i o estetických kvalitách predmetov a javov. Konkrétne-zmyslová stránka prírodných predmetov vystupuje tu len ako forma ľudského spoločenského obsahu. Estetické kvality nepatria teda do oblasti fyzikálnej a somatickej prírody, ale do oblasti spoločenského bytia a pretože z hľadiska marxizmu spoločenské bytie je objektívnou skutočnosťou, aj estetické kvality sú objektívne v takomto zmysle. Tu je hlavný zdroj presvedčenia L. N. Stoloviča, V. V. Vanslova a i. o tom, že oni vlastne prví uplatňujú marxizmus v sovietskej estetike, v ktorej doteraz vládol metafyzický materializmus a eklekticizmus. Elsberg považuje však za číry subjektivismus tvrdenie, že napríklad krása kryštálu alebo dúhy a iných prírodných predmetov a javov je antroposociálnou kvalitou.

Elsbergova kritika je často ironická a vyznačuje sa snahou zbagatelizovať hodnotu kritizovaných prác. Nakoniec sám si uvedomuje túto okolnosť a pripomína, že kritika nesmie byť nihilistická. Napriek tomu nevie nájsť v súčasnej sovietskej estetike nič kladného, nie je spokojný s nijakou prácou v tejto oblasti a ako vzor uvádza len niektoré literárnovedné, resp. umenovedné práce, napríklad knihu A. Jegorova *Umenie a spoločenský život*. Napriek tomu, že sa zaoberá kritikou nových estetických koncepcií už od roku 1957 nepodáva vo svojej kritike ani len náznak pozitívneho riešenia estetickej problematiky a dokonca tvrdí, že nateraz to ani nie je možné, ale len v budúcnosti na základe kolektívnej vedeckej práce v tejto oblasti.

Na Elsbergovu kritiku nadväzujú diskusné príspevky S. M. Permiakova *O subjektívnych tendenciách v estetike* (VF 1961, č. 5)

* L. N. Stolovič, *Estetično v skutočnosti a v umení*, Bratislava 1961.

V. V. Vanslov, *Problém krásna*, Bratislava 1959.

Práce V. Tasalova, G. Nedošivina, J. V. Suvorova, S. Batrakovej v zborníku *Aktuálne otázky estetiky*, Bratislava 1960.

A. I. Burov, *Estetická podstata umenia*, Bratislava 1957.

a V. S. Kornijenku *K otázke o povahe estetična* (VF 1961, č. 6).

Permiakov vyslovuje názor, že teória „estetického osvojovania skutočnosti“, formulovaná v prácach Stoloviča, Vanslova, Tasalova a i. je nezlučiteľná s teóriou odrazu a je v rozpore so základnou poučkou marxistickej filozofie o prvotnosti bytia vzhľadom k vedomiu, pretože príliš vyzdvihuje človeka ako subjekt. Estetika sa má zaoberať zvláštnosťami odrazu v umeleckých dielach a inými problémami umeleckej tvorby, čiže má byť všeobecnou teóriou umenia na základe teórie odrazu.

Teória estetických kvalít je tiež subjektivistická, pretože obmedzuje estetično len na oblasť ľudskej spoločnosti. Podľa názoru S. M. Permiakova estetika by sa nemala zaoberať estetickými kvalitami, ale otázkou vzniku a formovania estetických citov.

Z uvedených téz je zrejmé, že autor kritiky vychádza z „gnozeologickej“ koncepcie umenia a estetiku stotožňuje so všeobecnou umenovedou. Väčšina súčasných sovietskych estetikov vyšla však práve z kritiky tejto koncepcie ako vyčerpanej a nedostačujúcej, no zotráva pritom na teórii odrazu. Čo sa týka skúmania estetických citov, touto otázkou sa zaoberá psychológia, resp. psychologická estetika. Táto požiadavka presahuje však rámec koncepcie estetiky ako všeobecnej teórie umenia, ktorú autor zastáva.

Kritika V. S. Kornijenku sa zakladá na týchto tézach: 1. Medzi estetickými vlastnosťami prírody a estetickými vlastnosťami spoločenských javov je podstatný rozdiel, i keď ich spoločným prameňom je vzájomná spätosť a podmienenosť prejavov hmoty v jej vývoji. Estetické vlastnosti materiálnych predmetov sú totožné s ich prírodnými vlastnosťami. V estetických vlastnostiach spoločenských javov sa prejavuje duchovná stránka života ľudí, ktorá má nevyhnutne sociálny obsah. — 2. Špecifickými estetickými kategóriami spoločenského ži-

vota sú: krásno, ošklivosť, tragické, komické a ich odtiene. Tieto kategórie nemožno aplikovať na prírodu, dokonca ani na prírodu pretvorenú. — 3. Kritériom estetických vzťahov je estetický ideál, ktorý má nevyhnutne spoločenskú povahu.

Krásno, ošklivosť a iné estetické kvality sú teda ľudskej, spoločenskej povahy a používať ich vo vzťahu k prírode je nesprávne. No autor naproti tomu hovorí, že napríklad v maľbe krajiny sa odrážajú samotné krásy prírody ako objektívne estetické vlastnosti (str. 114). Z uvedených téz je zrejmé, že ide o nedomyselnú koncepciu.

Načrtli sme hlavné myšlienky príspevkov do diskusie o nových názoroch v marxistickej estetike, ktorá prebieha už od r. 1956.

Domnievame sa, že neúspechy doterajších pokusov o kritiku týchto názorov pramenia z toho, že ich autori neprístupujú k týmto teóriám historicky a dialekticky. Neberie sa tu do úvahy, že súčasný esteticizmus je zákonitým vývojom protikladom vzhľadom k minulému gnozeologizmu alebo výstižnejšie ideologizmu, ktorý suverénne vládol v sovietskom umení od 30. až do začiatku 50. rokov. Táto koncepcia sa vyčerjala, čo sa prejavilo v prílišnom rozšírení schematickeho umenia. Že nejde o nejaké vrtochy niekoľkých jedincov, svedčí i tá okolnosť, že niektorí predstavitelia „gnozeologickej“ koncepcie ako napríklad G. Nedošivin zastávajú teraz estetickú koncepciu umenia. Kritika estetickej koncepcie umenia je možná i nutná, pretože nezodpovedá plne ani marxistickej teórii ani faktom. No kritika na základe stotožnenia sa s minulou už prežitou koncepciou, v mnohých ohľadoch správnu — a preto v obmedzenej miere platnou i dnes — nie je zrejme kritikou progresívnu. Progresívna kritika je nevyhnutne konštruktívna a perspektívna.

Ján Pauko